

Життя у позику

Про книгу

Війна далеку позаду. Але життя тих, кого вона зачепила своїми смертельними пазурами, понівечене. Молода бельгійка Ліліан в минулому знала лише голод, втечу, переховування від нацистів, а тепер повільно згасає від туберкульозу. Її життя — це перегони зі смертю. Дівчина хоче прожити решту своїх днів повноцінно, відчути смак справжньої свободи, зазнати щастя, навіть залишившись тільки епізодом у житті коханого чоловіка. Однак доля вирішує по-своєму...

ЖИТТЯ У ПОЗИВКУ

Еріх Марія
Ремарк

*Еріх Марія
Ремарк*

ЖИТТЯ У ПОЗИКУ

*Erich Maria
Remarque*

Der Himmel kennt keine Günstlinge

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2021 **СІМЕЙНОГО**
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2021

ISBN 978-617-12-8798-3 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Публікується за сприяння «Mohrbooks AG Literary Agency» та «Synopsis Literary Agency»

Перекладено за виданням: Remarque E. M. *Der Himmel kennt keine Günstlinge* : Roman / Erich Maria Remarque. — Köln : Kiepenheuer & Witsch, 1998. — 336 S.

Переклад з німецької *Юрія Винничука*
Дизайнер обкладинки *Оксана Волковська*

Ремарк Е.-М.

Р37 Життя у позику : роман / Еріх Марія Ремарк ; перекл. з нім. Ю. Винничука. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 288 с.

ISBN 978-617-12-8642-9
ISBN 978-3-462-02727-3 (нім.)

Війна далеко позаду. Але життя тих, кого вона зачепила своїми смертельними пазурами, понівечене. Молода бельгійка Ліліан у минулому знала лише голод, втечу, переховування від нацистів, а тепер повільно згасає від туберкульозу. Її життя — це перегони зі смертю. Дівчина хоче прожити решту своїх днів повноцінно, відчутти смак справжньої свободи, зазнати щастя, навіть залишившись тільки епізодом у житті коханого чоловіка. Однак доля вирішує по-своєму...

УДК 821.112.2

© New York University, successor-in-interest to the literary rights of The Estate of the Late Paulette Goddard Remarque, 1961

© Неміго Ltd, видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

1

Клерфе зупинив авто на заправці, перед якою було розчищено сніг, і посигналив. Ворони, що кружляли навколо телефонних стовпів, зняли гучний вереск, а в маленькій майстерні на запліччі хтось kleпав молотком бляху. Врешті гуркіт стих, з будівлі вигулькнув хлопчина в червоному светрі й окулярах у сталевій оправі.

— До повного, — сказав Клерфе й вийшов.

— Бензин «Супер»?

— Так. Чи можна ще десь тут перекусити?

Хлопець показав великим пальцем через дорогу.

— Навпроти. Нині на обід їхня фірмова страва — свиняче коліно з квашеною капустою. Зняти ланцюги?

— Навіщо?

— Там вище шосе закрижаніло ще сильніше, ніж тут.

— До самого перевалу?

— Перевалом не проїдете. Відучора його геть засипало. Таким низьким спортивним авто ви не маєте найменших шансів.

— Ні? — сказав Клерфе. — Ти починаєш мене інтригувати.

— Ви мене також, — відбрив хлопець.

Ресторація в готелі просякла запахом старого пива й довгої зими. Клерфе замовив вуджений яловичий окіст, хліб, сир і карафку білого швейцарського вина. Попросив офіціантку занести йому їжу на терасу. Назовні було не дуже зимно. Розлоге небо мало барву тирличу.

— Може, облити ваше авто зі шланга? — запитав через дорогу хлопець. — Щоб я скис, коли йому того не бракує.

— Не треба. Протри тільки вітрове скло.

Авто довго не було мите, і це впадало у вічі. Буря замінила червоний прибережний пил Сен-Рафаеля на капоті та крилах на батиковий узор, сюди додалися вапняні бризки з калюж на шосе центральної Франції, а також болото, яким забризкали авто задні колеса незліченних вантажівок, коли він їх обганяв. «Навіщо, власне, я приїхав сюди? — роздумував Клерфе. — На лижви й так уже запізно. Співчуття? Співчуття — кепський товариш подорожі, та ще гірший у ролі мети. Чому я не їду до Мюнхена? Або до Мілана? Але що б я робив у Мюнхені? А в Мілані? Або деінде? Я втомлений. Утомлений

сидінням на одному місці та втомлений прощаннями. А може, я тільки втомлений необхідністю ухвалювати рішення? Але на що я мав би наважитися?» Він допив вино й повернувся до ресторації.

Дівчина за прилавком мила келихи. Опудало козулі дивилося непорушно скляними очима понад її головою на рекламу якоїсь цюрихської броварні на протилежній стіні. Клерфе витягнув з кишені плескату пляшку в шкіряному футлярі.

— Чи можете мені наповнити її коньяком?

— Курвуазьє, ремі-мартін, мартен?

— Мартен.

Дівчина почала чаркою відміряти коньяк. Клерфе попросив ще дати дві пачки цигарок і розрахувався.

— Це кілометри? — запитав хлопець на заправці, показуючи на спідометр.

— Ні, милі.

Хлопець свиснув.

— Що ви робите в Альпах? Чому, маючи таке авто, ви не на автобані?

Клерфе зиркнув на нього. Блискучі скельця окулярів, кирпатий ніс, прищі, відкоплені вуха — істота, яка щойно змінила меланхолію дитинства на всі помилки напівдорослого стану.

— Не завжди треба робити те, що правильно, синку. Навіть коли це усвідомлюєш. У цьому може інколи полягати чарівність життя. Розумієш?

— Не, — відказав хлопець, шморгнувши носом. — Але телефони аварійної допомоги знайдете уздовж усіх перевалів. Якщо застрягнете, достатньо зателефонувати. Ми вас витягнемо. Тут є наш номер.

— Ви не маєте вже сенбернарів із пляшечками горілки на шиї?

— Не. Коньяк надто дорогий, а собаки зробилися надто бешкетними. Самі випивали алкоголь. Для цього маємо тепер волів. Здорових волів для витягання авт.

Хлопець, зблискуючи окулярами, витримав погляд Клерфе, який укінці сказав:

— Тебе тільки мені сьогодні бракувало. Альпійський мудрагель на висоті тисяча двісті метрів! Може, на додаток звешся Песталоцці або Лаватер?

— Не. Герінг.

— Що?

— Герінг. — Хлопець показав зуби, в яких бракувало одного сікача.

— Але ім'я маю Губерт.

— Ти, може, родич цього...

— Нє, — перебив його Губерт. — Ми походимо з Герінгів базельських. Якби я належав до тих, то не мусив би тут помпувати бензин. Ми б отримували грубу пенсію.

Клерфе помовчав.

— Дивний день, — сказав урешті. — Хто б такого сподівався? Усього найкращого тобі, синку, в наступному житті. Ти був для мене сюрпризом.

— Ви для мене нє. Ви ж автогонщик, правда?

— Чому ти так вирішив?

Губерт Герінг показав на майже геть заліплений болотом номер на радіаторі.

— То ти ще й детектив! — Клерфе сів за кермо. — Може, тебе краще завчасу ув'язнити, щоб позбавити людство від нового нещастя. Коли станеш прем'єром, буде вже пізно.

Він увімкнув двигун.

— Ви забули заплатити, — нагадав Губерт. — Сорок два франчики.

Клерфе подав йому гроші.

— Кажеш, Губерте, франчики! Це мене тішить. У країні, де гроші називають пестливо, ніколи не буде диктатури.

За годину авто застрягло. Кілька снігових лавин на схилі обірвалося і засипало шосе. Клерфе міг розвернутися і спуститися назад у долину, але не мав бажання ще раз так швидко зустрітися з риб'ячими очима Губерта Герінга. Крім того, не любив розвертатися. Тому терпляче сидів далі в своєму авто, курил цигарки, пив коньяк, прислухався до каркання ворон і чекав на Бога.

Бог з'явився за якийсь час в образі невеликого снігового плуга.

Клерфе поділився з водієм решткою коньяку. Потім той рушив уперед і почав здійснювати своєю машиною тумани снігу й відкидати його вбік. Виглядало це так, мовби під час пиляння великого поваленого дерева виникало променисте віяло тирси, яке на сонці ряхтіло всіма барвами веселки.

Двісті метрів далі шосе знову було чисте. Сніговий плуг з'їхав убік, і авто Клерфе прослизнуло повз нього. Водій плуга помахав йому на

прощання. Він, як і Губерт, носив червоний светр і окуляри. Тому Клерфе, розмовляючи з ним, тримався безпечних тем — сніг і алкоголь, двох Герінгів упродовж одного дня було б, однак, забагато.

Губерт плів дурниці — перевал не був засипаний. Авто піднімалося тепер швидко вгору, і враз Клерфе побачив далеко перед собою долину, сизу й лагідну в ранніх сутінках, а в ній село з розсипаними кубиками будинків із білими дахами, кривою церквою, ковзанками, кількома готелями й першими світелками у вікнах. Потім повільно з'їхав униз серпантинном. Десь у долині, в одному з санаторіїв, повинен мешкати Гольманн, його змінник, який минулого року захворів. Лікар установив туберкульоз, але Гольманн сміявся з цього діагнозу — чогось такого в епоху антибіотиків і пеніциліну вже не могло бути, а якщо й було, то людина діставала жменю пігулок, кілька заштриків і знову була здорова. Але ті чудесні засоби виявлялися не такими вже прекрасними та безвідмовними, як їх вихваляють, особливо серед людей, які виростили в роки війни й були виснажені. Під час «Перегонів Тисячі Миль» в Італії Гольманн неподалік Рима дістав кровотечу, і Клерфе мусив його дорогою висадити. Лікар наполягав на тому, щоб вислати його на кілька місяців у гори. Гольманн казався, але врешті скорився, з тією лише різницею, що кілька місяців перетворилися на рік.

Враз двигун почав кашляти. Свічки, знову свічки! Останній відрізок схилу проїхав із вимкненим двигуном, поки авто не зупинилося на рівній дорозі, і лише тоді відкрив капот.

Проблема була, як завжди, у залитих мастилом свічках другого й четвертого циліндра. Викрутив їх, прочистив, після чого засунув на попереднє місце та ввімкнув стартер. Тепер двигун функціонував, і Клерфе натиснув кілька разів рукою на педаль газу, щоб усунути зайве мастило. Мотор знову заревів. Коли випростався, побачив, що галас сполохав коней, запряжених у сани, які під'їжджали з другого боку. Коні стали дуба і, шарпаючи саннями, кинулися у бік авто. Клерфе вибіг їм навперейми, вхопив лівого коня за віжки й добру хвилину дозволив себе волочити.

Нарешті коні зупинилися. Вони тремтіли всім тілом, а над головами в них клубочилася хмара пари. Їхній переляканий, божевільний погляд справляв враження, ніби очі належали якимсь доісторичним істотам. Клерфе обережно опустив віжки. Коні стояли, пирхаючи та

побрязкуючи дзвониками. Вочевидь, то не були звичайні шкапи, вживані до запрягу.

Із саней піднявся високий чоловік у чорній хутряній шапці й почав заспокоювати тварин. Біля нього сиділа молода жінка, котра міцно вхопилася за поручні. У неї було засмагле обличчя і дуже світлі очі.

— Мені дуже прикро, що я вас налякав, — сказав Клерфе. — Я не подумав про те, що коні тут не звиклі до авто.

Чоловік іще трохи займався кіньми, після чого пустив поводи й сів у сани.

— Не звиклі до авто, які так шумлять, — сказав холодно. — У кожному разі сани я міг би сам затримати. Проте дякую, що ви намагалися нас урятувати.

Клерфе оглянув свої штани, потім підняв очі й побачив зарозуміле обличчя, у якому тлів іще слід насмішки, мовби чоловік глузував із того, що він без потреби вчинив героїчний жест. Уже давно ніхто в нього не викликав такої відрази з першого погляду.

— Я й не збирався рятувати вас, — відказав він сухо, — а лише своє авто від полоззя ваших саней.

— Маю надію, що ви при цьому не дуже забруднилися.

Чоловік знову зайнявся кіньми. Клерфе придивився до жінки. «Вона і є причиною, — подумав Клерфе. — Він сам хоче залишитися героєм».

— Ні, я не забруднився, — відказав повільно. — Для цього треба чогось більшого.

Санаторій «Белла Віста» розташувався на узвозі вище села. Клерфе припаркував авто біля входу, де стояло вже кілька саней.

— Клерфе! — гукнув хтось.

Озирнувшись, він побачив, на своє здивування, Гольманна, який наближався до нього. Думав, що застане його в ліжку.

— Клерфе! — гукав Гольманн. — Це справді ти?

— Авжеж. А ти? На ногах? Я думав, лежиш у ліжку.

Гольманн розсміявся.

— Лежання тут старосвітське. — Він поплескав Клерфе по спині й утупив погляд в авто. — Мені здалося, що я чую знизу гарчання «Джузеппе», я думав уже, що то галюцинація. А потім побачив, як ви піднімаєтеся вгору. Що за несподіванка! Звідки ти їдеш?

— З Монте-Карло.

— Ти диви! — Гольманн не міг заспокоїтися. — І на додачу з «Джузеппе», цим старим левом! Я думав уже, що ви забули за мене!

Попестив кузов авта, у якому не раз їздив на перегонах. У ньому дістав також свою першу важку кровотечу.

— То це таки «Джузеппе», правда ж? Не його менший брат?

— Так, «Джузеппе». Але вже не бере участі в перегонах. Я викупив його з фабрики. Тепер на пенсії.

— Як і я.

Клерфе підвів очі.

— Ти не на пенсії, лише у відпустці.

— Цілий рік! То вже не відпустка. Але ходімо всередину. Мусимо відсвяткувати цю зустріч! Що ти п'єш? І далі горілку?

Клерфе кивнув.

— А ви маєте тут горілку?

— Для гостей є все. Це сучасний санаторій.

— Принаймні справляє таке враження. Виглядає на готель.

— У цьому, між іншим, полягає лікування. Сучасна терапія. Ми вже не пацієнти, а курортники. Такі слова як «хвороба» і «смерть» — табу. Їх просто ігнорують. Прикладна психологія. Дуже практична для духу, але люди всупереч цьому помирають. Що ти робив у Монте-Карло? Був на перегонах?

— Звичайно. Ти вже не читаєш спортивних вістей?

Гольманн знітився.

— Спочатку читав. Потім припинив. Маразм, правда?

— Навпаки, дуже розсудливо. Ти почнеш читати, коли знову їздитимеш.

— Так, — сказав Гольманн. — Коли знову їздитиму. І коли виграю великий приз. Із ким ти їхав у пробігу?

— Із Торріані.

Рушили до входу. Схили гір червоніли від сонця. Лижники шмигали в цьому блиску, мов чорні коми.

— Гарно тут, — зауважив Клерфе.

— Авжеж, гарна в'язниця.

Клерфе не відповів. Він знав інші в'язниці.

— Ти тепер завжди їдиш із Торріані? — запитав Гольманн.

— Ні. Раз з одним, раз із другим. Чекаю на тебе.

Клерфе сказав неправду. Уже пів року він їздив із Торріані на всіх перегонах спортивних авт. Але що Гольманн не читав спортивних вістей, то ця брехня була невинна. Зате подіяла на Гольманна, як вино. На його чолі з'явилися краплі поту.

— Ти домігся чогось у пробігу? — поцікавився він.

— Ні. Ми спізналися.

— Звідки ви їхали?

— З Відня. То була безглузда ідея. Усі советські патрулі затримували нас дорогою. Усі думали, що ми хочемо захопити Сталіна або підкласти десь динаміт. Зрештою, я не хотів виграти, тільки випробувати нове авто. Але ж у них там дороги, у тій російській зоні! Як з льодовикової епохи.

Гольманн розсміявся.

— То була помста «Джузеппе»? А де ти їздив раніше?

Клерфе підняв руку.

— Напиймося чогось. І зроби мені певну послугу: упродовж перших днів розмовляймо про все, тільки не про перегони й авта!

— Але ж, Клерфе! То про що ж ми розмовлятимемо?

— Це лише кілька днів.

— До біса! Щось сталося?

— Ні, ні. Просто я втомлений. Я хотів би відпочити й кілька днів не чути про цю холерно ідіотичну забаву, коли люди ганяють колами на супершвидких машинах. Розумієш, що я маю на увазі?

— Звичайно, — сказав Гольманн. — Але в чому річ? Що сталося?

— Нічого, — відказав роздратований Клерфе. — Просто я марновірний, як і кожен інший. Мій контракт закінчується і не був поновлений. Я не хочу викликати вовка з лісу. Це все.

— Клерфе, хто розбився?

— Феррер. На зовсім легеньких, просто-таки гівняних перегонах на узбережжі.

— Помер?

— Ще ні. Але йому ампутували ногу. А та навіжена баба, яка вешталася з ним від перегонів до перегонів, фальшива баронова, не хоче його тепер бачити. Сидить у казино й реве. Не хоче каліки. А тепер ходімо, поставиш мені горілку. Рештка мого коньяку зникла в пащі водія снігового плуга, який має більше розуму, ніж ми: його авто ніколи не перевищує п'яти кілометрів за годину.

Сиділи в холі за малим столиком біля вікна. Клерфе роззирнувся.

— Хіба тут лише самі хворі?

— Ні. Є також здорові, які провідують хворих.

— Ну, звичайно! Оті, що з блідими обличчями, то хворі?

— Ні, то якраз здорові! — Гольманн розсміявся. — А бліді вони тому, що приїхали зовсім недавно. Натомість ті засмагли, як спортсмени, то хворі, які перебувають уже віддавна.

Офіціантка принесла склянку помаранчевого соку для Гольманна й малу карафку горілки для Клерфе.

— Як довго думаєш тут залишитися? — запитав Гольманн.

— Кілька днів. Де б я міг оселитися?

— Найкраще в «Палас Готелі». У них там добрий бар.

— А звідки ти про це знаєш?

— Ми ходимо туди, коли час від часу вдається нам звідси чкурнути.

— Чкурнути?

— Так, часом уночі, коли ми хочемо відчути себе здоровими. Це, правда, заборонено, але краще вже похмілля, ніж безрезультатні дискусії з Богом, чому людина хворіє. — Гольманн витягнув із кишені на грудях плескату пляшку й долив до своєї склянки трішки алкоголю.

— Це джин, — пояснив він. — Теж допомагає.

— Вам не дозволяють пити? — запитав Клерфе.

— Цілковитої заборони нема, але так зручніше. — Гольманн сховав пляшку до кишені. — Тут на горах трохи впадаєш у дитинство.

Перед входом зупинилися сани. Ті самі, які Клерфе зустрів на шосе. Із них вийшов чоловік у чорній хутряній шапці.

— Знаєш, хто це? — запитав Клерфе.

— Ця жінка?

— Ні, чоловік.

— Якийсь росіянин. Зветься Борис Волков.

— Білий росіянин?

— Так. Але для різноманітності не колишній великий князь, хоч і далеко не бідний. Його батько, мабуть, своєчасно відкрив рахунок у Лондоні, але невчасно покинув Москву, його розстріляли. Дружині й синові вдалося вирватися. Вона мала, либонь, ушиті в корсеті смарагди завбільшки з горіх. У 1917 році носили ще корсети.

Клерфе розсміявся.

— Ти справжнє детективне бюро! Звідки ти все це знаєш?

— Тут люди швидко довідуються про всіх усе, — відказав Гольманн із відтінком гіркоти в голосі. — За два тижні, коли закінчиться сезон лижників, село на решту року знову стане пліткарською глушиною.

Біля них протиснулися між столиками кілька зодягнених у все чорне курдуплів, які жваво розмовляли між собою іспанською.

— Як на мале село, товариство здається доволі міжнародним, — зауважив Клерфе.

— Бо таке і є. Смерть так і не стала шовіністкою.

— У цьому я б не був такий певний. — Клерфе кинув оком на двері.
— Вона дружина цього росіянина?

Гольманн озирнувся.

— Ні.

Росіянин і жінка увійшли досередини.

— Невже ці обоє теж хворі? — запитав Клерфе.

— Авжеж. Але не виглядають на таких, правда?

— Ні.

— Часто так і є. Упродовж якогось часу людина виглядає квітучою. Потім уже ні, але тоді перестає з'являтися публічно.

Росіянин і жінка зупинилися біля дверей. Чоловік наполегливо щось переконував. Вона вислухала його, після чого енергійно труснула головою і швидко пройшла углиб холу. Чоловік провів її поглядом, вичекав хвилину, а відтак вийшов і сів у сани.

— Либонь, посварилися, — промовив Клерфе не без задоволення.

— Такі сцени трапляються тут щохвилини. З часом тут кожен трохи божеволіє. Психоз табору військовополонених. Пропорції міняються місцями, дрібниці набирають ваги, а важливі речі стають другорядними.

Клерфе уважно поглянув на Гольманна.

— У тебе також?

— У мене також. Не можна безперервно витріщатися в один пункт.

— Ці двоє мешкають тут?

— Жінка. Чоловік мешкає поза санаторієм.

Клерфе підвівся з-за столика.

— Поїду в готель. Де ми могли б разом повечеряти?

— Тут. У нас є їдальня, у якій дозволено пригощати гостей.

— Добре. О котрій?

— О сьомій. Бо о дев'ятій я мушу бути в ліжку. Як в інтернаті.

— Як у війську, — сказав Клерфе. — Або перед перегонами. Пам'ятаєш, як у Мілані наш командир заганяв нас до готелю, як курей до курника?

Обличчя Гольманна проясніло.

— Габрієлі? Він іще в ділі?

— Звичайно. Що з ним могло статися? Керівники вмирають у ліжку, як генерали.

Жінка, яка була з росіянином, повернулася і попрямувала до виходу, але її затримала якась сива пані й тихо сказала щось гострим тоном. Жінка не відповіла й озирнулася. Хвильку повагалася, врешті зауважила Гольманна і підійшла до нього.

— Крокодилиця не хоче мене випустити. Каже, що ніхто мене не пускав кататися. І що вона змушена буде донести на мене Далай-ламі, якщо я ще раз таке зроблю.

Тут вона помітила Клерфе й замовкла.

— Ліліан, це Клерфе, — сказав Гольманн. — Я розповідав вам про нього. Приїхав несподівано.

Жінка кивнула. Вона лише ковзнула поглядом по Клерфе і звернулася знову до Гольманна.

— Вона каже, що я мушу лягти в ліжку, — сказала роздратовано. — Тільки тому, що кілька днів тому я мала гарячку. Але я не дозволю себе ув'язнити. Не цього вечора! Ви зостанетеся нагорі?

— Так. Ми з'їмо вечерю в Передпеклі.

— Я також прийду.

Кивнула й повернулася углиб холу.

— Тобі все це нагадує тибетський стиль, — сказав Гольманн. — Передпеклом зветься тут приміщення, в якому можна перебувати гостям. Далай-лама — це, звісно ж, наш професор, а Крокодилиця — старша сестра.

— А ця жінка?

— Ліліан Дюнкерк. Бельгійка, мати її була росіянкою. Батьки вже померли.

— Чому вона так рознервувалася через якусь дурницю?

Гольманн знизав плечима. Тепер він здавався втомленим.

— Я вже тобі говорив, що всі тут трохи божеволіють. Особливо коли хтось вмирає.

— То хтось останнім часом помер?

— Так, її приятелька. Учора, тут, у санаторії. Люди цим не надто переймаються, але завжди разом із небіжчиком умирає щось більше. Імовірно, трохи надії.

— Авжеж, — згодився Клерфе. — Але це всюди так.

Гольманн кивнув.

— Тут починають умирати навесні. Частіше, ніж у Відні. Цікаво, правда?

Верхні поверхи санаторію правили за лікарню. Ліліан зупинилася перед дверима покою, в якому померла Агнес Сомервіл. Почувши зсередини якісь голоси, прочинила двері.

Труну вже винесли. Вікна були відчинені, і дві жінки прибирали кімнату. Вода плюскотіла по підлозі, у повітрі витав запах лізолу й мила, меблі було зсунуто, і яскраве електричне світло проникало в кожен закут.

Ліліан на хвилюку навіть засумнівалася, чи втрапила за адресою. Потім, однак, побачила закинутого на шафу малого плюшевого ведмедика, який був талісманом померлої.

— Її вже забрали? — поцікавилася.

Одна з прибиральниць підвела голову.

— Перенесли її до сьомого номера. Ми мусимо тут прибрати. Завтра вранці приїде вже якась нова.

Ліліан зачинила двері. Вона знала сьомий номер — то був малий pokій біля багажного ліфта. Туди завше переносили мертвих, бо звідти легко можна було спустити їх уночі ліфтом. Як валізи. А останні сліди після них змивають милом і лізолом.

У покою номер сім було темно. Звідси забрали навіть свічки. Труна була вже зачинена. Під віком зникло худорляве обличчя і блискуче руде волосся. Усе було готове до переїзду. Квіти, зняті з труни, лежали на столику збоку, загорнені в шматок церати. Збоку лежали вінки, вкладені один у другий, як капелюхи в крамниці. Штори — розсунуті, вікна — навстіж. У покої панував гострий холод. Усередину зазирає місяць.

Ліліан прийшла, щоб іще раз побачити pokійну. Але прийшла запізно. Ніхто ніколи вже не побачить блідого обличчя і блискучого волосся Агнес Сомервіл. Цієї ночі тайкома спустять труну додола, а далі саньми до крематорію. Там у шаленому полум'ї вона почне горіти, руде волосся затріщить і сипоне іскрами, туге тіло напнеться,

ніби оживши, а потім усе опаде, змінюючись на попіл, і небуття, і кілька блідих спогадів.

Ліліан поглянула на труну. «А якщо вона ще жива? — подумала раптом. — Чи не може так трапитися, що вона отямиться у цій жахливій скрині? Хіба раніше такого не було? Хтозна, як часто це траплялося? Відомо лише про нечисленні випадки, коли людей рятували з летаргії, але скільки було таких, що задихнулися, нікому не відомі? Хіба це неможливе, щоб Агнес Сомервіл пробувала тепер, саме тепер, кричати в тісній темряві шелестливого шовку, з пересохлим горлом, не в змозі видобути жодного звуку? Мабуть, я збожеволіла. Що за думки спадають мені до голови? Не треба було сюди заходити! Чому я це зробила? З якогось сентиментального пориву? Через збентеження? Чи через цю жахливу цікавість, щоб іще раз вдивитися в чиєсь мертво обличчя, наче в якусь прірву, з якої, може, вдасться видобути відповідь? Світло, я мушу запалити світло!»

Повернулася до дверей, однак зупинилася і почала прислухатися. Їй здалося, що почулося якесь шелестіння, дуже тихе, але виразне, мовби нігті дряпали шовк. Швидко намацала вимикач. Яскраве світло в одну мить вигнало ніч, місяць і жах! «Я чую духів, — подумала. — То була моя власна сукня! Мої власні нігті. А не втомлений, гаснучий імпульс життя, що затремтів у мертвому тілі».

Знову втупила погляд у труну, осяяну яскравим світлом. Ні, в цьому чорному лискучому ящику з бронзовими держаками не було вже життя. Навпаки — у ній замкнена наймоторошніша загроза, яку знає людство. Там уже не лежала непорушно із застиглою кров'ю і роздутими легенями її приятелька Агнес Сомервіл, то не була воскова копія людини, в якій ув'язнені соки починали повільно розкладати тіло — ні, в цьому ящику чигала тільки суцільна пустка, тінь, позбавлена тіні, незбагненна пустка з вічною спрагою іншої пустки, яка жила й росла в кожній істоті, що приходила на світ разом із кожною людиною, яка була також у ній, Ліліан Дюнкерк, і росла в мовчанні, день у день вижираючи з неї життя, щоб врешті-решт зосталася тільки оболонка життя, котру, як і цю отут, запакують до чорного ящика, мов непотріб, призначений на смітник.

Ліліан сягнула рукою по клямку. У момент, коли її торкнулася, клямка в її долоні несподівано крутнулася. Вона здавлено скрикнула.

Двері відчинилися. Перед Ліліан стояв ошелешений санітар із витріщеними очима.

— Що тут таке? — пробурмотів. — Звідки ви тут, пані, взялися? — Глянув повз неї всередину покою, де штори тріпотіли на протязі. — Тут було замкнено! Як ви увійшли сюди? Де ключ?

— Тут не було замкнено.

— Тоді хтось мусив... — санітар поглянув на двері. — А, є в замку! — Витер рукою чоло. — Знаєте, хвилюку тому мені здалося... — показав на труну. — Я думав, що то ви й що...

— Це я і є, — шепнула Ліліан.

— Що?

— Нічого.

Чоловік ступив крок усередину.

— Ви не зрозуміли мене. Я подумав, що ви і є покійниця! Уявляєте? А я бачив у житті багато чого! — Засміявся. — Це називається страх проти ночі! Що ви, власне, тут робите? Номер вісімнадцять давно вже запакований.

— Хто?

— Номер вісімнадцять. Імені я не знаю. Зрештою, це зайве. Коли випаде комусь гегнути, то йому не допоможе й найгарніше ім'я, — санітар вимкнув світло, замкнув двері й сказав добродушно: — Можете тішитися, панянку, що то не ви.

Ліліан вигребла з торби монету.

— Це маленька компенсація за страх, якого я вам нагнала.

Санітар віддав честь і потер долонею щетину на бороді.

— Глибоко вдячний. Поділюся з колегою. Після такого сумного заняття пиво завжди особливо смакує. Але прошу вас не брати нічого надто близько до серця, панянку. Колись усі ми змушені будемо в це повірити.

— Так, — відказала Ліліан. — Є в цьому певна потіха. Авжеж, чудова потіха, правда?

У її покої дзеленчало центральне опалення. Горіли всі лампи. «Я вар'ятка, — подумала вона. — Я боюся ночі. Боюся самої себе. Що я маю чинити? Я можу випити снодійне й залишити запалене світло. Можу зателефонувати до Бориса й побалакати з ним». Простягла руку до слухавки, але не піднімала. Знала, що він їй скаже. Знала також, що Борис має рацію. Та й що з того? Людина не може жити чужим

розумом. Люди живуть почуттями, а для почуттів байдуже, хто має рацію.

Вона примостилася у кріслі під вікном. «Я маю двадцять чотири роки, — подумала вона, — саме стільки, що й Агнес. І я тут уже чотири роки. А перед тим шість років була війна. Що я пізнала в житті? Знищення, втечу з Бельгії, сльози, страх, смерть батьків, голод, а потім хворобу, спричинену голодом і втечею. Раніше я була дитиною. Я уже ледве можу пригадати, як виглядали міста вночі за мирного часу. Море вогнів і вулиці, залиті яскравим світлом, — що я з цього ще пам'ятаю? Я знаю тільки затемнені вікна та зливу бомб із чорного неба, а потім окупацію, і страх, і переховування, і холод. Щастя? Як же змаліло це безмежне слово, яке так виблискувало колись у мріях! Щастям уже здавалися не тепла кімната, а хліб, підвал, безпечне місце від обстрілів. А потім я потрапила до санаторію».

Ліліан непорушно дивилася у вікно. Унизу біля входу для постачальників і служби стояли сани. Може, приїхали вже по Агнес Сомервіл? Торік вона увійшла — весела, у хутрі та з букетом квітів — головним входом до санаторію, а тепер покидала будинок крадькома, службовим входом, так, мовби не сплатила рахунку. Шість тижнів тому вона ще снувала з Ліліан плани від'їзду. Від'їзду — примари, виїзду — фата-моргани, який ніколи не здійснився.

Задзвонив телефон. На хвилюк завагалася, але підняла слухавку.

— Так, Борисе, — вона уважно слухала. — Так, Борисе... Так, я розсудлива... Так, я знаю, що набагато більше людей помирає через інфаркт і рак. Я читала статистику, так, Борисе. Я знаю, що так нам тільки здається, бо ми живемо вкупі тут усі на горах... Так, багатьох вдається вилікувати, так-так... нові ресурси, так, Борисе, я розсудлива, напевно... Ні, не приїжджай... Так, я кохаю тебе, Борисе, звичайно.

Поклала слухавку.

— Розсудлива, — шепнула до себе, поглянувши в дзеркало, з якого дивилося на неї її обличчя, чуже, чужими очима, — розсудлива! Боже мій, я надто довго була розсудлива! І навіщо? Щоб стати двадцятим чи тридцятим номером у кімнаті номер сім біля багажного ліфта? Опинитися у чорному ящику, від вигляду якого волосся їжить на голові?

Поглянула на годинник. Наближалась дев'ята. Перед нею була безмежна темна ніч, повна паніки та нудьги, тієї жахливої суміші,

котра є сталою ознакою всіх санаторіїв, — паніки перед хворобою і нудьгою регламентованого існування, які разом ставали нестерпними, бо той контраст призводив лише до загостреного відчуття повної безпорадності.

Ліліан устала. Тепер тільки б не залишатися сам на сам із собою! Унизу має бути ще кілька осіб — принаймні Гольманн і його гість.

У їдальні, крім Гольманна та Клерфе, сиділо троє латиноамериканців — двоє чоловіків і дебела, невисока жінка. Усі троє одягнені були начорно, усі троє мовчали. Скидалися на малі чорні пагорби посеред зали під яскравою лампою.

— Вони приїхали з Боготи, — пояснив Гольманн. — Їх викликали телеграфом. Донька чоловіка в рогових окулярах була вже вмируща. Але відколи вони тут, дівчині покращало. Тепер не знають, що робити: повертатися чи лишитися тут.

— Мати могла б лишитися, а ті повернутися.

— Та товста жінка є не матір'ю, а мачухою. І це вона дає гроші, за які живе тут Мануела. Власне, ніхто з них не хоче залишитися, навіть її батько. В Америці вони майже забули про дівчину. Регулярно присилали чеки, самі жили в Боготі, а Мануела тут — від п'яти років — і раз на місяць писала їм листа. Батько й мачуха вже давно мають дітей, яких Мануела не знає. Усе було добре — поки їй не захотілося вмирати. Тоді очевидно мусили прилетіти, хоч би з уваги на репутацію. Дружина не хотіла пускати чоловіка самого. Вона старша за нього, ревнива і знає, що надто товста. Щоб почуватися певніше, взяла з собою брата. У Боготі й без того пліткують про неї, що виштовхнула Мануелу з дому, тепер хоче показати, що її любить. Отже, це не тільки питання ревнощів, а й престижу. Якби повернулася сама, знову потрапила б на людські язика. Тому сидять тут і чекають.

— А Мануела?

— Батько й мачуха відразу після приїзду дуже за нею упали, бо мала ж ось-ось померти. Бідна Мануела, яка ніколи не зазнала батьківської любові, така була щаслива, що почала набирати сил. Однак тепер батькам уже уривається терпець. Крім того, з кожним днем вони гладшають, бо діймає їх якийсь нервовий голод, і раз у раз вони напихаються славетними місцевими солодоцями. За тиждень уже будуть Мануелу ненавидіти, що вона не квапиться на той світ.

— Або призвичаються до села, куплять цукерню й оселяться тут, — сказав Клерфе.

Ґольманн розсміявся.

— Ти маєш жахливу уяву.

— Навпаки. Я маю тільки жахливий досвід. Але звідки ти все це знаєш?

— Я ж тобі уже казав, що тут ніхто не має таємниць. Сестра Корнелія розмовляє іспанською і є повірницею мачухи.

Три чорні постаті мовчки підвелися з-за столика. Урочисто, з гідністю крокували одне за одним до виходу, щоб за мить ледь не зіткнулися з Ліліан Дюнкерк, яка влетіла до їдальні так стрімко, що товстуля перелякалася і, писнувши пронизливо, по-пташиному, відступила вбік. Ліліан підійшла квапливим кроком до столика Ґольманна та Клерфе й лише тоді озирнулася за жінкою.

— Чому вона верескнула? — прошепотіла. — Адже я не дух! А може, вже й так? — Вона почала шукати люстерко. — Цього вечора, здається, я можу кожного перелякати.

— Кого ще? — запитав Ґольманн.

— Санітара.

— Що? Жозефа?

— Ні, того другого, що помагає Жозефу. Знаєте його?

Ґольманн кивнув.

— Нас ви не перелякаєте, Ліліан.

Вона заховала люстерко до торби.

— Тут уже була Крокодилиця?

— Ні, але щохвилини має надійти й викинути нас. Пунктуальна, як прусський фельдфебель.

— Жозеф має варту при дверях сьогодні вночі. Ми можемо вислизнути. Підете?

— Куди? До «Палас Бару»?

— А куди ж бо ще?

— У «Палас Барі» нічого не відбувається, — вклинився Клерфе. — Я саме звідти прийшов.

— Для нас відбувається завжди досить багато, — засміявся Ґольманн. — Навіть якщо нема там живої душі. Досить лише вистромити носа поза санаторієм, то все нас збуджує. Тут люди робляться скромними.

— Тепер можемо вийти, — сказала Ліліан. — Крім Жозефа, ніхто не пильнує виходу. Другий санітар наразі зайнятий.

Ґольманн стенив плечима.

— У мене температура, Ліліан. Несподівано, дідько знає, звідки вона взялася! Може, тому, що я побачив знову це заляпане спортивне авто Клерфе.

До залу зайшла прибиральниця і почала виставляти крісла на столи, щоб вимити підлогу.

— Інколи ми відривалися і з температурою, — зауважила Ліліан.

Ґольманн поглянув на неї розгублено.

— Я знаю. Але не сьогодні, Ліліан.

— Через заляпане спортивне авто?

— Мабуть. А що з Борисом? Він не приєднається?

— Борис думає, що я сплю. Сьогодні пополудні я вже раз його змусила взяти мене на прогулянку. Вдруге він цього не зробить.

Прибиральниця розсунула штори. За вікном враз постав величний і безлюдний краєвид — залиті місяцем схили, чорний ліс, сніг.

У порівнянні з ним троє людей скидалися на зовсім загублених.

Прибиральниця почала гасити бра. З кожною погашеною лампою краєвид, здавалося, наближався на крок до людей у їдальні.

— А ось і Крокодилиця, — сказав Ґольманн.

У дверях стояла старша сестра. Усміхнулася міцними щелепами й холодними очима.

— Нічні посиденьки, як зазвичай! Ми закінчуємо, прошу панства! — При цьому вдала, ніби не зауважила, що Ліліан усе ще не спить. — Закінчуємо, — повторила. — До ліжок! До ліжок! Завтра теж буде день!

Ліліан устала.

— Справді? Ви в цьому впевнені?

— Цілком певна, — відказала похмуро старша сестра, — ваше снодійне на нічному столику, міс Дюнкерк. Ви спочиватимете, наче в обіймах Морфея!

— Наче в обіймах Морфея! — повторив Ґольманн з відразою, коли та відійшла. — Крокодилиця — королева банальних фраз. Сьогодні увечері вона обійшлася з нами ще прихильно. І чому ці вартові здоров'я мусять трактувати кожного, хто потрапить до лікарні, з такою потворною поблажливістю, мовби ти дитина або кретин?

— Вони мстяться за свою професію, — відповіла Ліліан із ненавистю. — Якщо в кельнерів і медсестер відняти це право, вони помруть від комплексу неповноцінності.

Вони стояли в холі біля ліфта.

— Куди ви йдете? — запитала Ліліан.

Клерфе поглянув на неї.

— До «Палас Бару».

— Заберете мене з собою?

Він завагався, маючи певний досвід з ексцентричними росіянками. Але потім нагадав собі сцену з саньми та погордливу міну Волкова.

— Чом би й ні?

— Хіба це не сумно, — вона безпорадно усміхнулася, — просити трішки свободи, мов якийсь пияцюра в неприступного бармена останню чарку.

Клерфе похитав головою.

— Часто я й сам це робив.

Вона вперше поглянула йому просто в обличчя.

— Ви? Чому саме ви?

— Кожен має свою причину. Навіть камінь. Де мені на вас зачекати? Хіба ви одразу підете зі мною?

— Ні. Ви мусите вийти головним входом, який стереже Крокодилиця. А відтак спуститеся серпантинном, візьмете сани та під'їдете ззаду зі службового входу. Я вийду туди.

Ліліан сіла в ліфт.

— Ти не матимеш нічого проти, якщо я не поїду з вами? — запитав Гольманн.

— Та ні, звичайно. Я ж бо завтра ще не виїжджаю.

Гольманн допитливо зиркнув на нього.

— А Ліліан? Ти не бажаєш лишитися сам?

— У жодному разі. Нікому не хочеться залишатися самому.

Клерфе перетнув порожній хол. Біля дверей стояла Крокодилиця.

— Добраніч, — сказав Клерфе.

— Good night, — відповіла та, не знати чому переходячи на англійську.

Клерфе в самому кінці серпантину знайшов сани.

— Чи не могли б ви підняти будку? — запитав візника.

— Навіщо? Морозу нема!

Клерфе не хотів садити Ліліан у відкриті сани, але не мав бажання винаходити якісь аргументи.

— Для вас, може, ні, але для мене є. Я саме приїхав з Африки. Тому зашторте сани.

— То інша річ. — Візник зіскочив із козел і підняв будку. — Може бути так?

— Дуже добре. А тепер прошу заїхати до службового входу санаторію «Белла Віста».

Ліліан чекала в тонкій чорній смушевій накидці. Клерфе не здивувався б, якби вона прийшла в самій вечірній сукні без плаща.

— Мені все вдалося, — шепнула. — Я маю ключа, Жозеф дістане за це пляшку вишнівки.

Клерфе допоміг їй сісти в сани.

— Де ваше авто? — поцікавилася Ліліан.

— У мийці.

Коли вони минали головний вхід до санаторію, вона відкинулася вглиб темної будки.

— Цього вечора ви не приїхали нагору своїм авто з огляду на Гольманна?

Клерфе зиркнув на неї.

— Чому з огляду на Гольманна?

— Щоб він його не бачив. Ви його пожаліли?

Так і справді було. Клерфе зауважив, що вигляд «Джузеппе» викликав у Гольманна надто сильне збудження.

— Ні, — відповів. — Просто я мусив нарешті помити авто.

Клерфе витягнув з кишені пачку цигарок.

— Пригостіть і мене, — сказала Ліліан.

— А вам можна курити?

— Звичайно, — відказала таким гострим тоном, що він одразу здогадався: то неправда.

— Я маю тільки галуази. Чорний міцний тютюн Іноземного Легіону.

— Я знаю цей гатунок. Ми курили його під час окупації.

— У Парижі?

— В одному підвалі в Парижі. Звідки ви приїхали? — запитала Ліліан. — З Монте-Карло?

— Ні, з В'єн, неподалік Ліона. Це сонне містечко, яке, проте, має один із найкращих ресторанів у Франції — у «Готель де Пірамід».

— І як ви їхали?

Клерфе здивувався, чому її це цікавило.

— Звичайною трасою. Через Белфорт і Базель.

Ліліан помовчала.

— І як було? — поцікавилася вона.

— Що? Подорож? Нудьга. Сіре небо та плескатий краєвид, поки не заїхав у Альпи.

Він почув, як вона дихає в темряві. А потім у світлі вітрини з годинниками, що ковзнуло по санях, побачив її обличчя. На ньому малювався особливий вираз здивування, насмішки й болю.

— Нудьга? — повторила вона. — Плескатий краєвид? Боже мій, скільки б я дала за те, щоб не мусити вже дивитися на гори.

Він враз зрозумів, чому випитувала його так докладно. Для хворих гори тут були мурами, які обмежили їхню свободу. Гори давали їм легке дихання і надію, але не могли їх відпустити. Їхній світ обмежувався цією високо розташованою місциною, і тому кожне повідомлення знизу було повідомленням із втраченого раю.

— Як довго ви тут? — поцікавився Клерфе.

— Чотири роки.

— А коли зможете спуститися вниз?

— Прошу поцікавитися у Далай-лами, — відповіла вона з гіркотою.
— Обіцяє мені це що кілька місяців — так, як збанкрутілі уряди обіцяють один поквартальний план за другим.

Сани зупинилися перед в'їздом на головне шосе. Їх проминула галаслива група туристів у комбінезонах лижників. Ліліан різким рухом викинула цигарку в сніг.

— Ці люди платять купу грошей, щоб приїхати в гори — можна сконати від сміху. Пригостіть мене ще однією цигаркою. Ви, напевно, не розумієте всього цього. Тут можна почуватися, як у таборі військовополонених. Не як у в'язниці, бо там принаймні відомо, коли вийдеш. А як у таборі, де ніхто не має жодного вироку.

— Розумію, — сказав Клерфе. — Я сам це пережив.

— Ви? У санаторії?

— У таборі військовополонених. Під час війни. Але в нас було саме навпаки. Нас утримували на низинних болотах, і швейцарські гори означали для нас вимріяну свободу. Ми бачили їх з табору. Один чоловік, що походив із цих околиць, своїми розповідями доводив нас

майже до безумства. Якби запропонували нам тоді звільнення в обмін на те, щоб ми зобов'язалися жити потім кілька років у цих горах, думаю, багато хто б згодився. Теж можна сконати від сміху, правда?

— Ні. І ви б також згодилися?

— Я мав план втечі.

— Хто б його не мав! І ви втекли?

— Так.

Ліліан подалася вперед.

— Вам вдалося втекти? Чи вас знову впіймали?

— Мені вдалося втекти. Інакше мене б не було тут. Третього виходу я не мав.

— А той чоловік? — поцікавилась вона за хвилю. — Той, що безперервно розповідав про гори?

— Помер у таборі через тиф. За тиждень до визволення.

Сани зупинилися перед готелем. Клерфе помітив, що Ліліан не має мокроступів. Він узяв її на руки, переніс через сніг і поставив на землі перед входом.

— Пара шовкових черевичків врятована, — сказав Клерфе. — Ви справді хочете піти до бару?

— Так. Я мушу чогось напитися.

У барі компанія лижників у важких черевиках тупотіла на танцювальному майданчику. Кельнер підсунув до стійки бару столик і два стільці.

— Вам горілки, як і минулого разу? — запитав він Клерфе.

— Ні, глінтвейну або бордо. — Клерфе подивився на Ліліан. — А вам що?

— Мені горілки, — відповіла вона. — Хіба й ви раніш не пили горілки?

— Так, але то було перед їдою. А зараз я б рекомендував те, що французи називають Богом в оксамитових штанятках. Бордо.

Тут він помітив, що вона інспектує його недовірливим поглядом, мабуть, запідозривши, що він її хоче трактувати як хвору.

— Я не підігрую вам, — сказав він. — Якби я був тепер сам, також би замовив вино. Горілку можемо пити скільки вам завгодно завтра перед вечерею. Я пронесу пляшку до санаторію.

— Добре. Тоді може бути вино, яке вчора ввечері ви пили у Франції, у В'єн.

Клерфе здивувався, що вона запам'ятала назву місцевості. Треба з нею пильнувати, бо хто має таку пам'ять до назв, також звертає увагу на інші речі.

— То було бордо, — промовив він. — «Лафіт Ротшильд».

То була неправда, бо у В'єн він пив місцеве легке вино, невідоме за межами міста, але не було потреби це уточнювати.

— Я прошу нам принести «Шато Лафіт» 1937 року, якщо його маєте, — сказав до офіціанта. — І прошу не загортати його в гарячу серветку. Краще принесіть таке, яке лежить у підвалі.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ